

Измерения на понятието „качество на висшето образование в Република България”

Вилия Иванова Великова

Abstract: The paper presents research results from investigation with students from several universities in Sofia. The questionnaire is oriented towards some of the problems which were discussed at the expert debate's focus of Southeast European Academic League (SEAL) three years ago, connected with Anna-Maria Totomanova's paper "University Role during the Period of Transition". The research aim is to be traced the dynamic of planned changes of front concerning the quality of higher education and how that reflects on its concept. One from conclusions is - students are skeptical and distrustful towards the quality of higher education.

Key words: concept, questionnaire, university students, changes of front in higher education, research results, skeptical and distrustful attitude.

В духа на българската пословица „Пилците се броят на есен”, висшето образование е есента в живота на нашата планирана, организирана и интензифицирана образователна система. Изследването, което се представя тук, не е осъществено с представителна извадка. Ако, обаче, резултатите от него биха били следствие от опериране с генерална съвкупност, това би могло да бъде есен, изпълнена с неудовлетвореност и тъга.

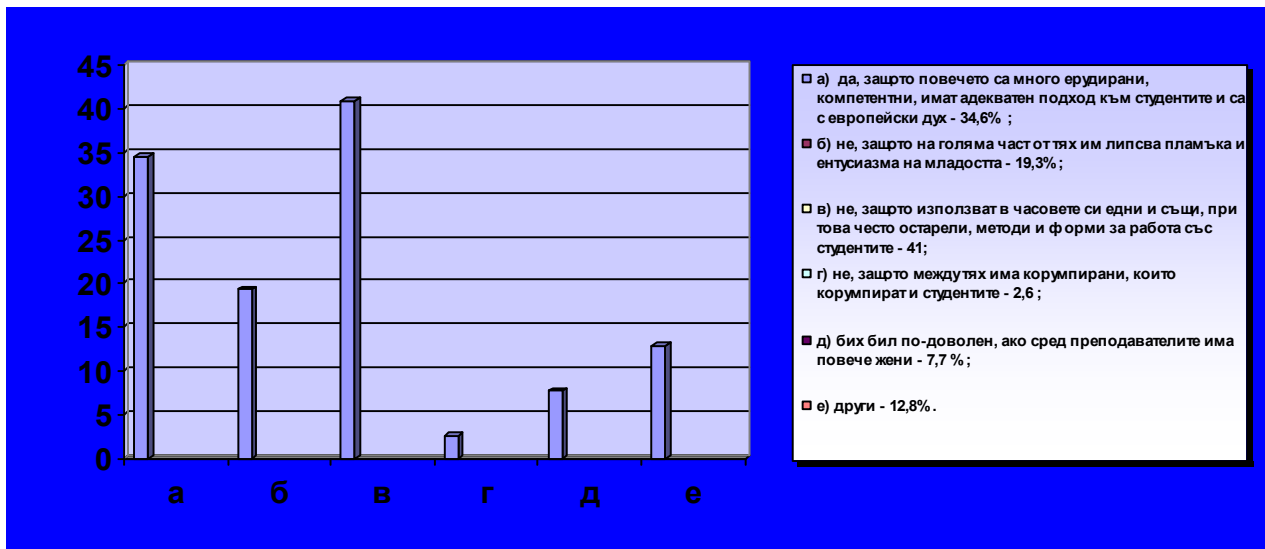
Всяко понятие е форма на мислене, която отразява съществените и отличителните признаци на предмети и явления от действителността [вж.1]. В процеса на семиозиса [вж.2], ако името най-трудно променя себе си, то субективното значение или смисълът на понятието преживява значителна динамика, особено добре изразена в различните исторически пластове. Десигната/референта на понятието „качество на висшето образование” е със социален генезис, ето защо се очаква неговият смисъл/концепт да преживява относително интензивна динамика. Индикатор за нея може да бъде сравняването на смислите, влагани от интерпретаторите-управляващи и интерпретаторите-управлявани в една система, каквато е системата на висшето образование. В случай на тъждественост, може да се очаква високо равнище на удовлетвореност и в двете страни, но в случай на нетъждественост, това води до противоречия, които колкото по-дълго не се решават, толкова повече се задълбочават и влияят деструктивно на системата, в случая системата на висшето образование в Република България.

Обектът на изследването, изложено накратко по-долу, бе отношението към висшето образование на студенти от няколко висши училища. Предмет на изследването са някои от съществените признаци на качеството на висшето образование. Основната изследователска цел е да се провери има ли положителни промени съобразно тези признаци, заложили в доклада на доц. Анна-Мария Тотоманова "Ролята на университета в периода на преход", поставен във фокуса на експертен дебат, състоял се преди 3 години и организиран от Академична лига за Югоизточна Европа [вж.3]. Основната задача е да се установи има ли значима динамика по отношение на удовлетвореността на изследваните студенти от качеството на висшето образование, тъй като студентите са основните потребители на резултата от разбирането на качеството на висшето образование от методолозите и управленците в системата на висшето образование. Хипотезата в изследването е, че ще бъде установено високо равнище на неудовлетвореност в студентите от изследваната извадка, което от своя страна ще разкрие нетъждествеността в разбирането на понятието „качество на висшето образование” от авторите и производителите на висше образование, от една страна, и от потребителите му - от друга. Извадката бе избрана на лотариен принцип, в рамките на ограниченията: отзовал се – неотзовал се на молбата за попълване на анкетните

карти – общо 78 студенти в периода февруари-април в град София от Лесотехническият университет, СУ „Св. Климент Охридски“, Технически университет, УНСС, Медицински университет, ДМА „Професор Панчо Владигеров“, Нов български университет. Бяха използвани анкетният метод и интервюто, като в анкетната карта са заложили пет критерия, а именно - отношението към качеството на: преподавателската дейност, учебният план и учебните програми, организацията на обучението, духовният живот във висшето училище, потенциала на конкретното висше училище за повишаване качеството на образованието. Всеки изследван имаше възможността да избере повече от един отговор (затова и броят отговорили изследвани в % са повече от сто), а ако не открие своя личен избор, то във формата на полустандартизиран въпросник, да представи своята позиция.

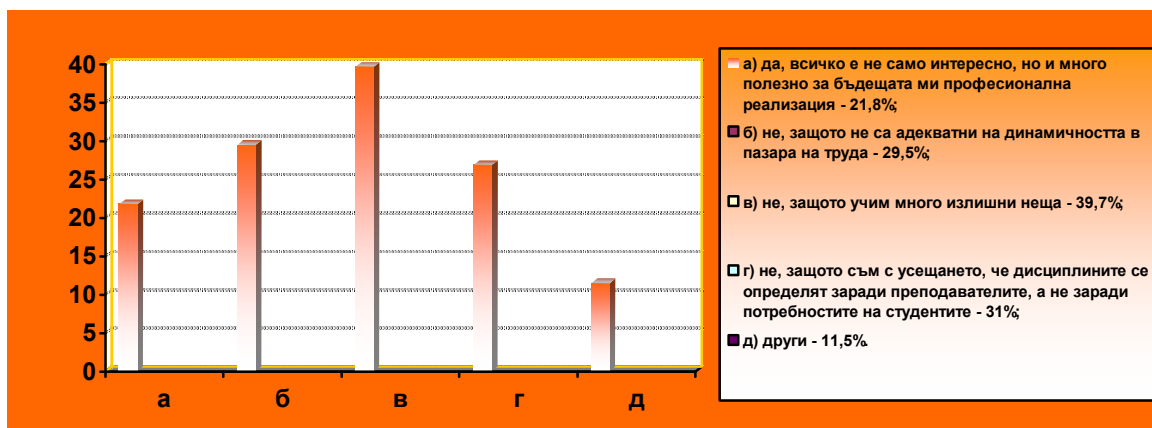
А ето и резултатите от изследването по петте критерия, изразени чрез хистограми, съпътствани от кратка интерпретация.

Таблица 1: Резултати по показатели (в %) при отговор на въпроса: "Удовлетворен ли сте като студент от преподавателите си?"

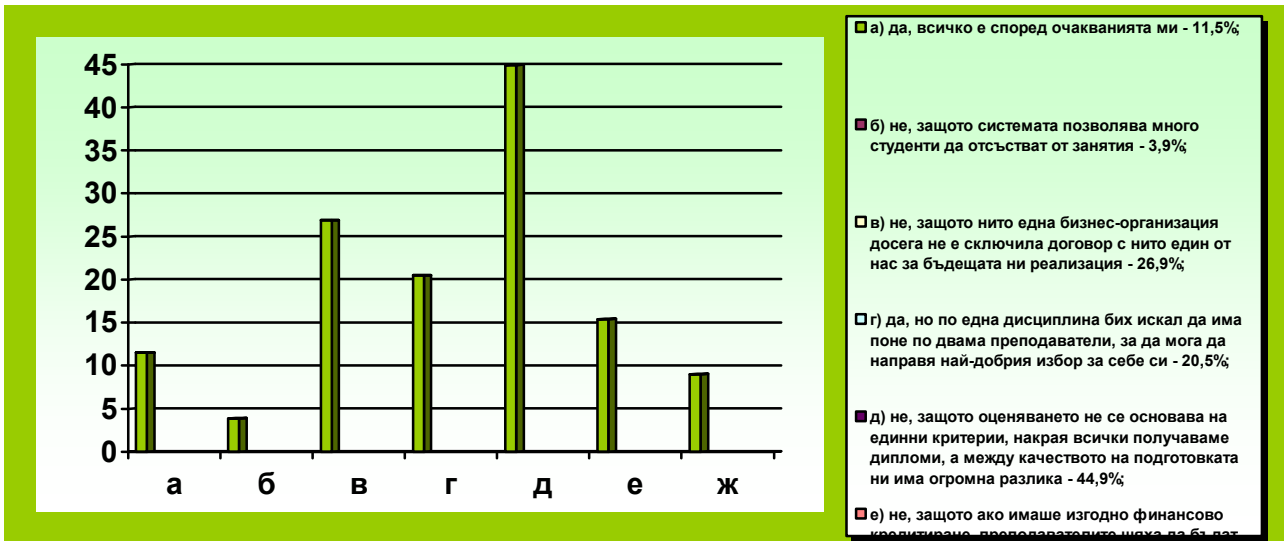
Съотносимо с хипотезата, преобладават отговорите с неудовлетворение. Само 23,1% категорично са посочили единствено отговор „а“, а в отговор „е“ липсват позитивни твърдения: „не, защото не съм напълно сигурна колко от тях са действително реализирани професионалисти“, „да, когато си дават труд да ни научат на нещо полезно“, „и да, и не, защото някои не са достатъчно компетентни и отворени към нови идеи, на други им липсва опит“, „има и такива, които не подхождат качествено към преподаването си“ и т.н. Очевидно, най-високи са изискванията на студентите по отношение на използваните методи и форми за образователна дейност. Нашите студенти все по-често пътуват реално, виртуално или бидейки съпричастни на разкази на техни колеги и сравняват възможностите на преподавателските компетенции. Причините за тяхната неудовлетвореност можем да потърсим не само в извиняващи академичния състав обстоятелства като липса на адекватна материална образователна среда, но и в липсата на качествена педагогическа или специална подготовка, отсъствие на механизми за достоен и професионален контрол от по-старши и уважавани преподаватели на самите преподаватели, липсата на механизми за конкуренция между педагогическата дейност на преподавателите и т.н. В подкрепа на този факт е относително високият процент студенти, които предпочитат по една дисциплина да има по повече от един преподавател, за да могат да изберат по-добрия преподавател за собственото си образование (вж. Табл.3, г).

Таблица 2: Резултати по показатели (в %) при отговор на въпроса: „Отговарят ли на очакванията Ви учебният план и учебните програми?“

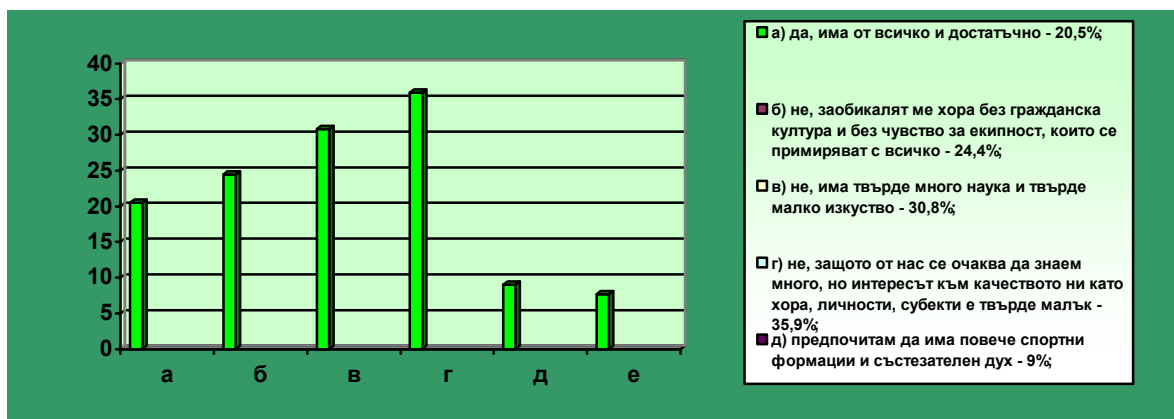
Интервютата с някои студенти показаха, че известна част от тях не правят отчетлива разлика между учебен план и учебна програма, но въпреки това интуитивно се ориентират правилно. Отново преобладават критичните отговори, често изразени крайно неудовлетворително. Един от големите проблеми както във висшето образование, така и в горните два етапа на средното образование, е преценката на образоващите се, че учат излишни неща. Не винаги, обаче, причината е в съдържанието на преподаваната материя. Индиректно такова неудовлетворение е индикация, че преподавателите не персонализират достатъчно преподаваното познание, не го трансформират в личностно значимо, не го експонират в бъдещата житейска или професионална практика на ученика или студента. Смуцаващо висок е броя на отговорилите, че са с „усещането, че дисциплините се определят заради преподавателите, а не заради потребностите на студентите“. Един от свободно посочените отговори на въпрос №3 (вж. Табл.3, ж) разкрива допълнителен нюанс : „не, защото сме лишени от достатъчен хорариум часове по важните дисциплини, за сметка на някои излишни неща, които учим“. Тези факти разкриват, че в системата на висшето образование действат субективни и обективни механизми за опорочаване структурата на учебните планове, което води също до деструктуриране, натрупване на структурно напрежение и интензифицирана потребност от промяна. Интересен факт разкрива и отговор „б“. В една или друга форма той присъства и сред показателите на други два критерия, като навсякъде студентите показват високи очаквания - подготовката им не само да отговаря на динамиката на пазара на труда, но и да има обвързаност на висшите училища с него (вж. още Табл.3 и Табл.5).

Таблица 3: Резултати по показатели (в %) при отговор на въпроса: „Одобрявате ли организацията на обучението си?“

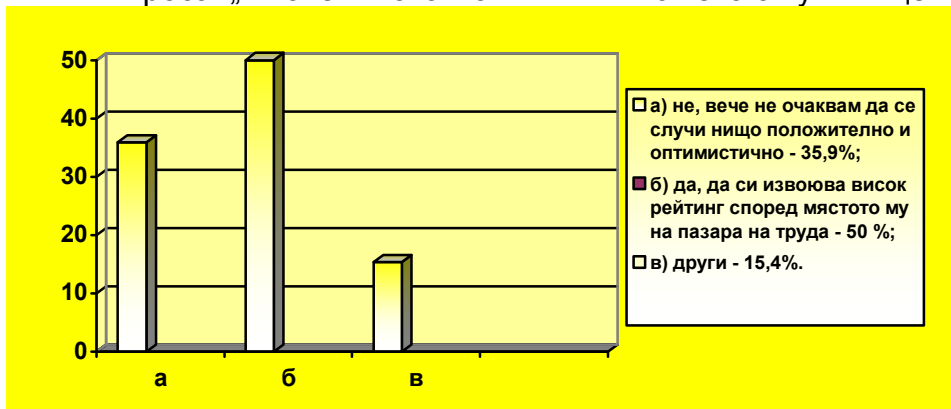
С отговора си относно очакванията обучението на студентите да бъде обвързано с конкурентноспособността им спрямо пазара на труда, изследваните демонстрират готовност да усвояват адекватни компетенции на високо равнище, обвързани с по-високо равнище на преподаване, обективно оценяване и адекватно дипломиране. Социален, икономически и педагогически интерес представлява отговора, позициониран в „е“. В една нормална държава би трябвало повече студенти да се интересуват от изгодното финансово кредитиране. Очевидно, студентите от изследваната извадка предпочитат да разчитат на други приходи, част от които идват от сенчестата икономика – за тях е икономически по-изгодно да изработват доходи за образованието си сега, а не в несигурното бъдеще. Нормално е в такъв случай нисък процент отговорили да се открива при отговора на твърдение „б“, колкото това да затруднява педагогическата дейност на академичната общност. В крайна сметка подсъзнателното общо неудовлетворение изплува в отговор „д“, който се явява своеобразен фокус на споменатите социални, икономически и педагогически проблеми, като отново напомня, че е доминираща нагласа в изследователската извадка.

Таблица 4: Резултати по показатели (в %) при отговор на въпроса: „Удовлетворява ли Ви духовният живот във Вашето висше училище?“

Като базисен инструмент на културата, образованието трябва най-вече да осигурява богатство, разнообразие, всеобхватност на духовността. Отговорите на този въпрос поставят много дискуссионни теми, от които е невъзможно да избягаме, ако искаме действително да се стремим към по-високо качество на висшето образование. Прави добро впечатление факта, че е повишена социалната сензитивност по отношение факторите за формиране на гражданско общество. Също така е впечатляващо очакването във висшето училище образователната среда да е наситена с повече изкуство. Балансирането на изкуството и науката в образователния процес удовлетворява потребността от интегрираността на аналитичността и цялостността, рационалността и интуитивността, мисловността и чувствеността в човека, обусловени от специфичната организация на двете полукълба на човешкия мозък [вж.4] (за съжаление тези принципи не се следват и в средното образование). Оттук не учудва факта, че отговор „г” събира най-много проценти, защото цялостният човек е не само обект, но и субект. Там, където спрямо човека действат предимно императиви, заповеди и наредби, правила и норми, а той не се чувства техен творец, там човекът се преживява като обект без ясно изразена свободна воля, саморефлексивност, без да чувства своята уникалност и автономност. В обобщение, и в отговорите на въпрос №4 преобладават негативните нагласи.

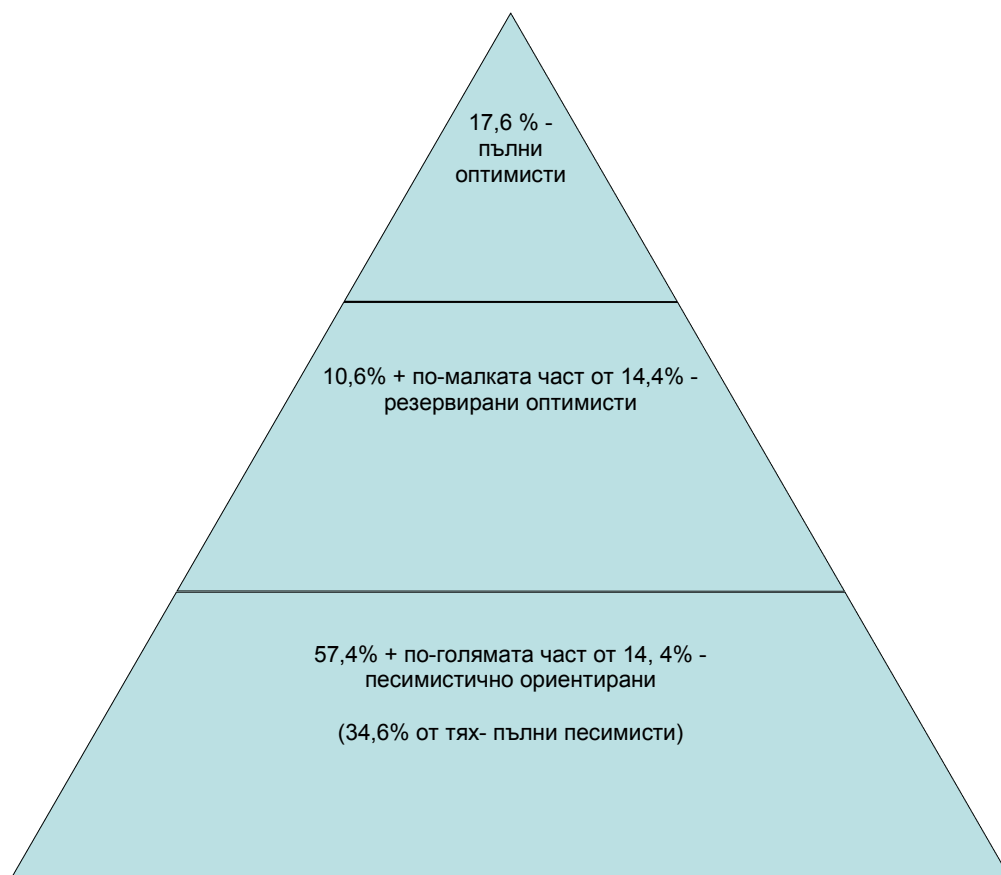
Таблица 5: Резултати по показатели (в %) при отговор на въпроса: „Имате ли очаквания към висшето си училище?”

Редно е, както едно дете има очаквания от своята майка, така и всеки студент да има очаквания от своята Алма Матер. Очевидно, изключително смущаващи са тези 35,9%, на пълен песимизъм. Това, което е интересно в тази позиция е, че в рамките на това число 1/3 са отговорилите от I и II курс студенти, а 2/3 - от III и IV курс. Видно е, че колкото повече приближава „полета на птичето” далеч от гнездото, толкова по-голяма е отчуждеността, безнадеждността, апатичността. Все пак младостта на изследваната извадка е закономерно импрегнирана с оптимизъм, което проличава както от избраните отговор „б”, така и от някои свободно споделени лични позиции: „надеждата умира последна”, „за моя випуск е вече късно, но дано за следващите колеги се подобри системата на образование”, „надявам се стойностните преподаватели да стават повече”, „да, да продължи да отстоява вече заетите позиции и същевременно да повиши нивото на обучение и комуникациите с външния свят така, че това да бъде усетено от студентите”.

Краткият ход по изведените изследователски резултати разкри, че изследваните студенти преживяват системата на висшето ни образование като недостатъчно ефективна. Концепта им за понятието „качество на висшето образование” сериозно се разминава с този на методолозите и управленците в

Таблица 6: Съотношение между оптимистичните и песимистичните нагласи в извадката

системата на висшето образование, поради което понятието се оказва с двойствен живот. А в пространството на качеството на висшето образование все така остават нерешени проблемите, поставени в дискусията на по-горе визирия доклад от 2003 г.

Литература

1. Бънков, А. Логика. София, Наука и изкуство, 1975.
2. Моррис, Ч. Основания теории знаков. В: Семиотика. Под ред. Ю.С.Степанова. Москва, Радуга, 1983.
3. Протокол от експертния дебат върху доклада на доц. Анна-Мария Тотоманова "Ролята на университета в периода на преход" и проблемите на висшето образование в България- 5 март, 2003. <http://www.seal-bg.com/ewatch/comm03.htm>
4. Sperry, R.W. Lateral specialization in the surgically separated hemispheres. In *Neurosciences Third Study Program*. F. Schmitt and F. Worden (Eds.), Cambridge: MIT Press 3:5-19 (1974).

Д-р Вилия Иванова Великова, ст.н.с. II ст. в Национален институт по образование, закрит 2005 г., viliavel@abv.bg; viliavel@hotmail.com.